

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Надя Борисова Полнарева, дм
УМБАЛ „Александровска“, КДП „Св. Никола“,
Медицински Университет, София

Съгласно решение от заседание на Факултативния съвет при Факултет “Медицина” към МУ - Варна по протокол № 3/25.04.2018г. и Заповед на Ректора на МУ – Варна № Р-109-208/02.05.2018г.

Относно: Процедура за придобиване на образователната и научна степен “Доктор на медицинските науки” на доц. д-р Петър Милчев Петров дм.

Дисертационен труд на тема: „10 годишно проспективно проследяване на деца с Хиперкинетично разстройство с нарушение на вниманието в област Варна“.

Кратки данни за професионалното развитие и квалификация на докторанта:

Д-р Петър Милчев Петров е завършил Математическата гимназия в град Варна през 1989 год. и Медицински университет – Варна през 1995 год. Работил е като ординатор в село Казашка река и личен лекар в град Варна. През 2000 год. започва специализацията си по психиатрия. Има придобити три специалности: Психиатрия – 2004, Детска психиатрия – 2011 и Съдебна психиатрия – 2016. През 2012г. придобива образователната и научна степен “доктор” по научна специалност “Психиатрия”. От 2004 до 2006 година работи като амбулаторен психиатър, а от 2005 година започва работа в МБАЛ “Света Марина” – Варна като психиатър, началник на отделение по детско-юношеска психиатрия и от 2016 година началник на новосформираната Клиника по детска психиатрия. През 2011 година започва академичната си кариера последователно като Хоноруван асистент, Асистент, Главен асистент и Доцент към Катедрата по Психиатрия и медицинска психология на МУ – Варна.

Дисертационният труд на доц. д-р Петър Петров е, по същество, проспективно проследяване на група деца от област Варна, които са диагностицирани като деца с „хиперкинетично разстройство с нарушение на вниманието“. Този труд представлява лонгитудинално продължение на предишната работа на доц. Петров във Варна и област Варна през 2006-2008г.

Независимо че разстройствата, които протичат с нарушение на вниманието и хиперактивност, са известни отдавна, трябва да се има предвид, че в научната литература те се срещат под различни наименования. Традиционно се приема, че този тип нарушения са най-често диагностицираните поведенчески разстройства в детска възраст и че те показват значителна честота в педиатричната популация, но тези факти

са валидни за определени региони на света и трябва да се има предвид, че сами по себе си са дискуссионни. Терминологични проблеми създават както различните класификации (МКБ и DSM), така и исторически формираните концепции за разстройството, но също така и редица психосоциални и културални фактори. Създават се условия за терминологично разнообразие, за противоречиви интерпретации на данните от епидемиологични проучвания и за терапевтични затруднения. Всичко това налага задълбочено познаване на проблема, специфична компетентност и професионална дисциплина. Трябва да се има предвид, че значителната част от научните проучвания са направени при диагностични критерии, базирани на американските класификации и да не се пропусне факта, че тези класификации дават традиционно възможности за по-често диагностициране на разстройството, а от там – и по-голяма болестност в детската популация.

С приемането на новата версия на американската диагностична класификация DSM-5, разстройствата с хиперактивност и дефицит на вниманието от една страна са включени в голямата група на невроразвитийните разстройства, а от друга – се въвежда възможност за кодиране на този тип патология и в зряла възраст. Тези позитивни промени са от изключително значение както за детската психиатрична практика, така и за психиатричната практика въобще.

Доц. Петров проследява лонгитудинално развитието на симптомите от детството към зрелостта, като използва възможностите на съвременните класификации и отчита не само клинични и психопатологични, но и житейски последици от тази, по същество, развитийна патология. Това прави работата особено актуална.

Смятам, че е важно да се добави, че в България диагностицирането на разстройствата с нарушено внимание и хиперактивност има някои особености. На първо място това е фактът, че обикновено детските психиатри у нас се срещат със случаи с изразена тежест на един по-късен етап и с редица значими коморбидни състояния (в англосаксонския свят, където разстройството се диагностицира по-често, състоянието се лекува на един ранен етап предимно от специалисти-педиатри и много малка част от децата са обект на диагностика и лечение от детски психиатри, които най-вече се занимават с коморбидните състояния). От друга страна, у нас през значителен период от време психостимулантите (медикаменти от първи избор за лечението, според световните стандарти) не бяха разрешени.

Тези локални особености правят дисертационния труд по-значим и навременен, доколкото се прави опит за създаване на цялостен и задълбочен поглед върху съвременното научно разбиране на разстройството. Същевременно, докторантът проследява група на практически нелекувани със стимуланти пациенти, което е по-скоро изключение за научните изследвания от подобен тип.

В световен мащаб е декларирана потребността от провеждането на повече проучвания за проследяване на децата, диагностицирани с хиперактивност и разстройство на вниманието, в хода на тяхното развитие до зряла възраст. Събраните до момента научни данни показват персистиране на симптомите на този тип психопатология в

зряла възраст при голям процент от диагностицираните деца. В този смисъл е важно да се приеме развитийния ход на състоянието с всички произтичащи от това терапевтични задачи и стратегии в различни възрастови периоди.

Дисертационният труд съдържа 184 страници, включва 9 фигури, 3 графики и 107 таблици. Библиографията обхваща 190 заглавия, от които 4 на кирилица и 186 на латиница.

Уводът се спира на основните полета на интерес на автора и включва обобщение на медицинските, академични и социални неблагоприятни последици от разстройството за индивида и общността, поставен е акцент върху качеството на живот, икономическата цена на разстройството, развитийния характер на психопатологията, която се смяташе дълго време характерна само за детската възраст.

Литературният обзор е изчерпателен, като в него авторът подробно се спира върху споменатите вече особености на различните концепции и класификационни особености, подчертава необходимостта от компетентна и критична оценка на научните публикации с оглед на съдържащите се зони на противоречиви наблюдения, терминологични и класификационни несъответствия. Обзорът включва подробно запознаване и анализ на изследванията, свързани с лонгитудинално проследяване, като са разгледани всички значими изследвания, включително тези от последните години, които се спират подробно върху особеностите на хиперкинетичното разстройство в зряла възраст.

Смятам, че сам по себе си обзорът е изключително ценен поради неговата изчерпателност и компетентността на автора да поставя акцентите в един мултимодален подход като надхвърли психопатологичния интерес, създавайки една цялостна картина на живеенето с това разстройство, неговата цена и бремe за общността, както и възможностите и ограниченията за неговото лечение и здравно менажиране.

Основната цел на настоящия труд е формулирана като оценка на динамиката на симптомите при пациенти, диагностицирани с хиперкинетично разстройство в детска възраст и откриване на негативните последствия от него. Тази цел се постига с два типа задачи. Първият е оценка на психопатологичната динамика през юношеството до зрелостта, а вторият – оценка на негативните последици (нисък успех и отпадане от училище, злоупотреба с ПАВ, чест травматизъм, противообществени и криминални прояви и др.)

Изследваният **контингент** обхваща само участници в първоначалното изследване, разпределени в 3 групи – таргетна и 2 контролни.

1. Таргетна група – 113 деца. Всички са диагностицирани с хиперкинетично разстройство според оценката на 2-ма информанти.
2. Контролна група 1. 50 деца, отговарящи по пол и възраст на таргетната група, които са преценени като „негативни” според двамата информанти.

3. Контролна група 2. 50 деца (от 265), които са получили много висок резултат от страна на учителите като информанти, но не са покрили критериите за позитивен резултат и не са диагностицирани като деца с хиперактивно разстройство.

Отзовалите се и попълнили предоставените въпросници са 96 от таргетната група, 49 от контролна група 1 и 51 от контролна група 2.

Метод. За проследяване на симптомите в хода на развитие е използван оценъчния инструмент **ADHD Rating Scale IV**, който директно оценява по скала от ликертов тип проявата на 18-те основни симптоми.

Използването на този инструмент дава възможност за сравнимост на резултатите с първоначалното изследване. Важно е да се отбележи, че през 2015г. са публикувани от доц. Петров и съавтори психометричните характеристики на ADHD RS-IV на българска популация, като е направен факторен анализ поотделно за оценките на учители и родители за въпросника.

Както самият автор подчертава, с което не може да не се съгласим, съществен фактор за цялостната диагностика остава изследователят или клиницистът, работещ с посочения инструмент.

Всеки участник е оценен допълнително и със **структуриран въпросник за демографска информация и въпросник за негативните последици (нарушения)**, който е специално създаден за изследването и отразява различни аспекти от академичните, здравни и социални области, респективно, нарушения.

Самото проучване е осъществено през 2017г. в клиниката по детска психиатрия към болница „Св.Марина” Варна, като проследявания контингент е поканен за непосредствена оценка персонално. Съзнателно, според автора, не са използвани допълнителни данни от училищните архиви и от инспектората по образованието, както и обективна полицейска и друга външна информация.

Информацията е обработена със статистически софтуер SPSS.

Резултати и обсъждане.

Резултатите от проведеното проучване са представени коректно. Приложените графики и таблици улесняват възприемането на обработените данни. Разгледани са статистически значимите разлики между отделните групи изследвани лица и са анализирани персистирането на симптомите на хиперактивност и нарушено внимание в зряла възраст и негативните последици свързани с разстройството. Обърнато е внимание и на някои специфични за страната ни особености. Особено полезни от гледна точка на клиничната практика са анализите на оценките от родители и учители с използвания инструмент ADHD RS-IV. Показаните резултати за персистиране на симптомите на хиперактивност и нарушено внимание в зряла възраст и покриване на диагностичните критерии за разстройството при възрастни (между 42 и 72%) са

впечатляващи, независимо, че са очаквани. Те повдигат важни въпроси за медицинските, психологични и социални нужди на тези пациенти през целия им жизнен цикъл, както и необходимостта от сътрудничество на специалистите за деца и възрастни в различните системи.

Получените и анализирани резултати са интерпретирани от гледна точка на други световни изследвания.

В съответствие с получените и анализирани резултати са направени изводи по отношение на промяната в интензивността на симптомите на хиперактивност/импулсивност и нарушено внимание от детска към зряла възраст. Отчетени са различията в динамиката на различните основни симптоми на тази диагностична категория. Разгледана е ролята на разстройството при формирането на нарушения (негативни последици) в хода на развитието, които могат да са свързани или не с персистирането на симптомите. Направен е опит да бъдат оценени и субективните преживявания на участниците, които е трудно да бъдат измерени.

Направеното изследване дава основание на автора да направи редица **изводи, които** отговарят на поставените цели и задачи. Като особено важни ще се спра на следните:

- Проведеното проспективно проследяване на деца с хиперкинетично разстройство доказва персистирането на симптомите в зряла възраст.
- Симптомите на хиперактивност и импулсивност се редуцират в хода на развитието по-изразено от симптомите на нарушено внимание.
- В детска възраст, дори за целите на скрининг, е необходима оценката на двама информанти за да се редуцира субективността, особено по-ниската толерантност на учителите към проявите на детето.
- Персистирането на негативните последици в зряла възраст може да протича независимо от персистирането на симптомите на разстройството от детска до зряла възраст.
- Честота на сериозните физически наранявания е пряко свързана със симптомите на разстройството. Разликата между таргетната и контролната група е над 3 пъти.
- Участници в изследването имат сериозни неблагоприятия в академичната сфера.
- Липсата на работа е значително по-изразена в таргетната група, като безработните са 32,3% в таргетната група, а в контролната – 7%. Сигнификантно се различава и броят на сменените работни места.
- Сигнификантно различни са групите и по отношение на чувството за самота и липсата на приятели.

Посочени са 4 **приноса**, три от които с научно-теоретичен характер и 1 с приложен.

Основните **приноси** на настоящата дисертация са следните:

- Проведено е проспективно проследяване на деца, диагностицирани с хиперактивност и разстройство на вниманието преди 10 години. Проследяването

обхваща както динамиката на симптомите, така и негативните житейски последици, свързани с разстройството.

- Изследването е проведено в група деца, които са нелекувани с психостимуланти и в този смисъл съм съгласна с автора, че то е уникално по рода си. В световен мащаб, при малкото проспективни изследвания, липсват групи с нелекувани пациенти.
- Изследването е важно за българския контекст, където традиционно съществува подценяване на проблема в семейството, съществуват проблеми с достъпността до медикаментозни средства за контрол на проявите, както и липса на толерантност на училището към тези прояви. По този начин се създават конфликтни полета, които водят до закъсняване на диагностиката и помощта и до често включване от страна на непосредственото обкръжение на дисциплиниращи мерки.
- Работата дава основание за изготвяне на цялостна програма за диагностика и интервенции за деца, юноши и възрастни, както и нов тип колаборация между специалистите за деца и възрастни.

Заклучение.

Представеният от д-р Петър Милчев Петров дисертационен труд на тема “10 годишно проспективно проследяване на деца с Хиперкинетично разстройство с нарушение на вниманието в област Варна” се основава на задълбочено литературно проучване и адекватен изследователски подход. Проучването е проведено коректно и с адекватни на целта инструменти. Направените изводи са основателни и отговарят на получените резултати. Статистическият анализ и интерпретацията на данните показват умения и задълбочени познания в областта на научното изследване. Обобщените изводи могат да имат пряко приложение в клиничната практика – в диагностичния процес и при проследяването на децата и семействата им. Те са приложими не само при диагностицирането и оценката на пациенти в зряла възраст, но и подобряват възможностите за сътрудничество между психиатрите, работещи с различни възрасти.

Настоящият труд съответства на всички критерии за придобиване на образователна и научна степен “доктор на медицинските науки” според Закона за развитието на академичния състав в Република България, Правилника за приложението му и Правилника за развитие на академичния състав в Медицински университет – Варна. В тази връзка убедено давам своята положителна оценка и препоръчвам на членовете на уважаемото научно жури да гласуват положително за присъждането на образователна и научна степен “Доктор на медицинските науки” по медицина на д-р Петър Милчев Петров.

гр. София

Изготвил рецензията:

10.08.2018

проф. д-р Надя Полнарева, дм

